

Thomas Piketty, kontynuując swoje badania nad nierównościami (społecznym i ekonomicznymi), opublikował w marcu 2020 roku następną książkę (*Capital and Ideology*) – próbę przedstawiającą tematykę i analizę nierówności ekonomicznych i społecznych na przestrzeni dziejów, kultur i lokalizacji geograficznych. Równocześnie jest to poszukiwanie „wspólnego mianownika” tej tematyki oraz sformułowanie konkluzji, które powinny wpłynąć na nasze przyszłe idee i myślenie o ekonomii i nierównościach. W swoim pierwszym opracowaniu (*Capital in the Twenty-First Century*) Piketty koncentrował się wyłącznie nad nierównościami ekonomicznymi. Systematycznie opracował (i zaopatrzył w dane) banki danych, które umożliwiają wgląd w rozkład dystrybucji kapitału/majątków w różnych krajach i społeczeństwach. W ostatniej książce Piketty poszedł dalej i systematycznie zajął się stroną społeczną i ideologiczną działań doprowadzających do nierówności na przestrzeni dziejów oraz rozmaitych kultur i organizacji państwowych. Zaczniemy od kilku słów Piketty’ego znajdujących na ostatnich stronach:

„...Karl Marx i Friedrich Engels, w *Manifeście Komunistycznym* (1848) napisali: Historia dotychczasowych istniejących społeczeństw jest historią walk klasowych. To przypuszczenie jest trafne, ale teraz po ukończeniu tej (nowej) książki, mam ochotę zmienić je następująco: Historia dotychczasowych istniejących społeczeństw jest historią (ludzkich) wysiłków/walki rozmaitych idei oraz historią poszukiwania sprawiedliwości. Mówiąc to innymi słowami, idee i ideologie liczą się (są ważne) w historii. Pozycja socjalna (w społeczeństwie) jest ważna ale nie wystarcza do sformułowania teorii sprawiedliwego społeczeństwa, teorii własności, teorii granic, teorii podatków, kształcenia, wynagrodzeń czy też demokracji...”.

Po przeczytaniu książki wydaje się, że jest to bardzo trafne stwierdzenie.

Układ książki jest przejrzysty: wyczerpujący wstęp, cztery części (z 17 rozdziałami) oraz podsumowanie/konkluzje. Wspaniałe zestawienie referencji i źródeł informacji.

Wyczerpujący wstęp, a może wprowadzenie, jest samo w sobie krótką książką i obejmuje 15 rozdziałów. Znajdziemy tutaj szereg definicji, wyjaśnień i pojęć przewijających się przez cały

dalszy tekst oraz mnóstwo wyjaśnień historycznych. Znajdziemy tutaj referencje do źródeł, z których korzystał Piketty wraz z należącymi się wyjaśnieniami.

Zaczynając od definicji słowa ideologia przechodzimy do dyskusji pojęć granic (państwowych) i własności. Każde społeczeństwo musi się zorganizować i określić co jedna osoba może posiadać. Po tym znajdziemy stwierdzenie, że „nierówność nie jest czynnikiem ekonomicznym lub technologicznym lecz jest ona także ideologiczna i polityczna”. Piketty stwierdza, że wynika to z jego historycznego podejścia do pojęć dyskutowanych w książce. Szereg pojęć to konstrukcje historyczne lub socjalne wynikające ze zmian systemów politycznych, prawnych, finansowych, edukacyjnych, które wybrano jako podstawy/zasady działania określonego społeczeństwa. Zdaniem Piketty’ego idee i ideologie są ważne w historii. Umożliwiają one nam wyobrazić sobie nowe światy i rozmaite rodzaje społeczeństw. Ale drogi ich rozwoju mogą być różne. Wszystkie istniejące różnice jednak akceptują nierówności, a każdy system społeczny stara się uzasadnić, dlaczego nierówności są konieczne dla jego sprawnego funkcjonowania. Dane historyczne i chronologiczne przedstawione w książce opierają się na dwóch źródłach. Pierwsze, które pozwolą nam określić nierówności w sposób wielowymiarowy (wynagrodzenie, zdrowie, edukacja, itd.). Następne to te dane, które pozwalają na chronologiczną analizę ideologii, przekonań politycznych i prezentacji rozmaitych instytucji formujących ideologie. Dane dotyczące nierówności są niekompletne. Jest to spowodowane brakiem transparentności w zakresie informacji ekonomicznych i finansowych. A ekonomia znajduje się w centrum polityki.

Znajdziemy tutaj wyjaśnienia studiów ideologii oraz transformacji rozmaitych ideologii wraz z ich historią. Interesujące jest stwierdzenie, że nierówności społeczne zaczęły ponownie wzrastać w latach osiemdziesiątych XX wieku. Globalizacja przyspieszyła ten wzrost.

Przechodzimy teraz do czterech podstawowych części książki. Są one skoncentrowane na analizie systemów/organizacji rozmaitych społeczeństw/społeczności. Każda część koncentruje się na innej strefie kulturalnej i geograficznej. Sama analiza jest dwukierunkowa: historyczna i społeczna.

Znajdujemy tutaj mechanizmy prawne powstawania granic, definicji posiadania/własności, przekazywania własności (z pokolenia na pokolenie oraz w czasie trwania jednego pokolenia) i odszkodowań za przekazania własności. Źródłem informacji dla Piketty’ego były tutaj archiwa państwowe, narodowe, rejestry, teksty prawa oraz literatura przedstawiająca, jak żyli i współpracowali ludzie w rozmaitych społeczeństwach na przestrzeni dziejów.

Analiza społeczeństw z ich wielowarstwowością, stanem posiadania poszczególnych warstw/grup społecznych, stanem prawnym definiującym posiadanie, zasadami organizacji warstw społecznych oraz sposobem funkcjonowania i współżycia rozmaitych warstw społecznych wydają się być unikalnym podejściem do wyjaśnienia jak powstają, trwają i utrzymują się nierówności.

Co więcej w każdym społeczeństwie pewne warstwy społeczne stają się uprzywilejowane, decydują o zasadach współżycia i współpracy w obrębie społeczeństwa i między warstwami, a także mogą kontrolować przesuwanie się osób pomiędzy warstwami. W tej sytuacji powstają idee (ideologie), zaczynają działać ludzkie subiektywne emocje, zaczyna wchodzić w życie polityka, a więc rzeczy, których wartości są niewymierne.

Część pierwsza książki (5 rozdziałów) to analiza reżimów (organizacje państwowych), w których nierówności społeczne i ekonomiczne były i są podstawą ładu społecznego i państwowego.

Znajdziemy tutaj podsumowanie społeczeństw europejskich. Wprowadzenie społeczeństw opierających się na własności. Omówiony zostanie tutaj przypadek Francji oraz rozmaite drogi

krajów europejskich.

W części drugiej (4 rozdziały) znajdziemy analizę społeczeństw opierających się na niewolnictwie i kolonializmie. Poruszymy tutaj temat ekstremalnych nierówności w społeczeństwach opierających się na niewolnictwie. Znajdziemy obrazy społeczeństw (systemów) opierających się na kolonializmie oraz ich różnorodność. Odkryjemy informacje o systemie warstwowym (kastowym) w Indiach oraz o różnorodnych drogach rozwoju społeczeństw azjatyckich.

Część trzecia (4 rozdziały) skupia się na „wielkiej transformacji w XX wieku”. Jest to okres w którym wystąpił kryzys społeczeństw opierających się na własności prywatnej oraz społeczeństw, w których odkrywamy „nie-całkowitą równość”. Mamy tutaj spotkanie ze społeczeństwami komunistycznymi i postkomunistycznymi. W kolejnym rozdziale części trzeciej znajdziemy dyskusję „hiper kapitalizmu – umieszczonego pomiędzy nowoczesnością i archaizmem”.

W tym momencie została zdefiniowana główna myśl przewodnia książki. Elementami, które najmocniej wpływają na nierówności ekonomiczne są odsetki składane oraz obecny system dziedziczenia (bądź zdobywania) własności czy też kapitału. Wynika to z systemów nauczania, prawnych, politycznych i organizacyjnych stworzonych przez ludzi w trakcie budowania tych systemów. Natomiast budowa systemów odbywa się na podstawie ideologii/idei stworzonych przez ludzi. Tak tworzone systemy chronią własność i umożliwiają zwiększanie stanu posiadania, w pełnym majestacie prawa. Najwygodniejszą formą zwiększania stanu posiadania jest dziedziczenie lub otrzymywanie odsetek składanych umożliwiających zwiększanie stanu posiadania bez wykonywania pracy.

Taki stan rzeczy jest obecny w każdym systemie organizacyjnym (państwie), a stan prawny jest definiowany przez ludzi ustalających zasady funkcjonowania tych systemów. Jest to niezależne od położenia geograficznego, systemu politycznego i obowiązującej ideologii.

Dochodzimy do ostatniej, czwartej części (4 rozdziały) będącej sugestią zmiany sposobu myślenia dotyczącego rozmiarów i rozwiązywania konfliktów politycznych i ideowych, które doprowadziły do obecnej rozpiętości nierówności ekonomicznych. W części tej zaczynamy od pomysłów jak skonstruować „równość” i jakie są różnice pomiędzy działającymi obecnie systemami państw. W czwartym rozdziale tej części znajdziemy koncepcje socjalizmu partycypacyjnego dla dwudziestego pierwszego wieku.

Zamykające książkę podsumowania/konkluzje będą zapewne dla wielu czytelników nowe, inne a może nawet rewolucyjne. W każdym razie warto przeczytać i prześledzić tok rozumowania Picketty’ego – pomimo ponad 1000 stron.

Wydaje mi się, że jest to wyjątkowe opracowanie w którym element ludzkich emocji i pomysłów połączony został z mechanizmem działań politycznych, obowiązujących ideologii i sugerowanych kierunków ich zmian.

Zakończmy teraz ten opis kilkoma zdaniami z rozmaitych recenzji tej książki:

- Książka prowadząca do globalnej debaty o nierównościach. Piketty sugeruje rewolucję w sposobach myślenia o polityce, ideologii i historii. Ujawnia idee, które systematycznie utrzymywały/forsowały nierówności w ostatnim tysiącleciu. Przedstawia również propozycję sprawiedliwszego systemu ekonomicznego.

- Piketty stwierdza, że nasza ekonomia nie jest rozwiązaniem naturalnym. Rynki, profity/zyski i kapitał są konstruktami, które wynikają z wyborów ludzkich. Piketty bada materialne i ideologiczne wydarzenia/interakcje pomiędzy grupami/warstwami socjalnymi, co doprowadzało do niewolnictwa, pańszczyzny, kolonializmu, komunizmu i hiper kapitalizmu, kształtując życie

miliardów ludzi. Dochodzi on do wniosków, że wielkim motorem postępu ludzkiego przez wieki była walka o równość i wykształcenie, a nie, jak często jest to wyjaśnianie, chęć zdobycia praw własności czy też chęć osiągnięcia stabilności. Nowa era ekstremalnych nierówności jest częściowo reakcją na erę komunizmu. Jest też następstwem/owocem ignorancji i intelektualnej specjalizacji.

- Gdy zrozumiemy (Piketty'ego) możemy rozpocząć wyobrażać sobie bardziej zrównoważone podejście do ekonomii i polityki. Piketty proponuje nowy „socjalizm partycypacyjny” (participatory socialism) będący systemem opierającym się na ideologii równości, własności społecznej, edukacji oraz dzielenia się wiedzą i władzą.

Capital and Ideology może stać się jedną z ważniejszych książek naszych czasów. Będąc pracą, która pomoże nam nie tylko zrozumieć świat ale może doprowadzić do jego zmian.

Peter Ligezinski (Wiedeń)

Piketty Thomas, Capital and Ideology. Harvard University Press (10.03.2020). ISBN-13: 978-0674980822.